

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.053
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору історичних наук, професору,
завідувачу кафедри історії України
і методики викладання історії
Райківському Ігорю Ярославовичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Єгрешія Олега Ігоровича на дисертаційну роботу Олійника Олега Васильовича «Діяльність Червоного Хреста у Галичині в I половині XX ст.» подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

Актуальність дослідження. Специфіка новітньої російсько-української війни (2014–2022 рр.) демонструє актуальність волонтерської роботи. Важливість дослідження діяльності Червоного Хреста зумовлена можливістю провести паралелі в медичній та гуманітарній роботі з сучасними умовами повномасштабних бойових дій. Цінним є досвід роботи товариства в складних умовах Першої та Другої світових воєн і польсько-українського конфлікту. Суттєве значення у сьогоденні має ретельне та неупереджене вивчення як позитивних, так і негативних аспектів діяльності Червоного Хреста у Галичині в першій половині XX ст.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їх наукова новизна. Дисертація Олійника О. В. є самостійним

ґрунтовним науковим дослідженням, в якому розглянуті основні напрямки та види діяльності організації Червоного Хреста в Східній Галичині в першій половині ХХ ст. Всі отримані автором результати є новими, достовірними та належно обґрунтованими. Дисертаційна робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (459 позицій) і додатків (10 найменувань).

У роботі вперше комплексно висвітлено діяльність всіх червонохресних організацій, які функціонували на території окремо взятого регіону в зазначений період. Проаналізовано особливості їхньої роботи та взаємовідносин з місцевим населенням. Розглянуто процес становлення Австрійського Червоного Хреста на території Галичини. Досліджено діяльність організації в сфері медичного та гуманітарного забезпечення впродовж Першої світової війни, польсько-українського конфлікту, періоду Другої Речі Посполитої та Другої світової війни. Проаналізовано специфіку взаємовідносин з представниками влади різних держав, які контролювали цю територію, та населенням, яке на ній проживало. Доповнено дані про діяльність Українського Червоного Хреста в період ЗУНР та відомості про функціонування радянського Червоного Хреста після Другої світової війни. Уточнено інформацію про надання радянським Червоним Хрестом гуманітарної допомоги населенню Галичини і дані про діяльність українських локальних структур в період нацистської окупації. Отримали подальший розвиток дослідження діяльності Російського Червоного Хреста та проблема реагування червонохресних структур на дії польської влади під час «пацифікації».

Практичне значення наукових результатів полягає в вивченні механізму діяльності організації Червоного Хреста в складних історичних обставинах та формування комплексного уявлення про суть роботи даних організацій; запозиченні позитивних практик діяльності товариства під час військових дій, в боротьбі з епідемічними хворобами, подоланні гуманітарних катастроф та взаємодії з населенням. Разом з тим, праця дозволяє уникнути повторення негативного досвіду у вказаних сферах роботи.

Оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. О. В. Олійник у дослідженні використовує загальнонаукові, історичні та спеціальні методи дослідження: евристики, аналізу і синтезу, дедукції та індукції, класифікації, хронологічний, синхронний, періодизації, статистичний. В дослідженні дисертант дотримується принципів історизму, наукової об'єктивності, всебічності, послідовності. У підрозділі «Методологія дослідження» дисертант детально зупиняється на розгляді термінологічного апарату. Зокрема, автор розкриває поняття «Червоний Хрест», «червонохресна організація», «червонохресний рух», «відділ», «філія», «Галицький Червоний Хрест», «Місцевий Червоний Хрест», «Наддніпрянський Червоний Хрест», «радянський Червоний Хрест», «Український Червоний Хрест» («УЧХ»), «Підпільний Український Червоний Хрест» («Служба здоров'я») тощо. Водночас називає цілу низку аббревіатур та скорочень, які використовує у роботі. О. В. Олійник детально зупиняється на обґрунтуванні хронологічних рамок дослідження.

Структура і зміст дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи викладені в 11 публікаціях – 6 статтях у наукових фахових виданнях України (одне з яких входить до наукометричної бази Web of Science). Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 283 сторінка.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, визначено його мету й завдання, хронологічні й географічні межі, наукову новизну, практичне значення, описано методи, які були використані в дослідженнях, подано інформацію про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації автора, структуру та обсяг роботи.

У дисертації у відповідності до сформульованої мети дослідження розглянуто основні напрямки та види діяльності організації Червоного Хреста в Галичині в першій половині ХХ ст. Дисертант детально розглядає основні

наукові дослідження присвячені темі роботи, характеризує джерельну базу та методологічну основу роботи.

Робота написана на основі великої кількості джерельних матеріалів. Вона базується на документах цілого ряду центральних і обласних державних архівів. Варто виділити Центральний державний історичний архів України, м. Київ; Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ; Центральний державний історичний архів України, м. Львів; Державний архів Львівської області; Державний архів Івано-Франківської області; Державний архів Тернопільської області; Архів Управління Служби Безпеки України в Івано-Франківській області. Окремо слід відзначити використання матеріалів іноземних архівних установ (Archiwum Państwowe w Przemyślu).

У великому обсязі представлено публікації тогочасної періодики. Дисертантом опрацьовано більше двохсот повідомлень україномовної та польськомовної преси. Широкий є і перелік назв використаних часописів, який охоплює видання що виходили друком в періоди перебування Галичини в складі Австро-Угорщини, ЗУНР, Другої Речі Посполитої, Радянського Союзу та німецької окупації («Діло», «Kurjer Lwowski», «Kurjer Stanisławowski», «Республіка», «Новини», «Стрілець», «Покутський вісник», «Товмацькі вісти», «Українські Вісти», «Український голос», «Наддністрянські Вісти», «Вільна Україна», «Воля Покуття», «Калуський Голос», «Краківські вісти», «Львівські вісти», «Рогатинське Слово», «Станиславівське слово», «Українське слово»). Використано також цілий ряд спогадів учасників та очевидців подій пов'язаних з діяльністю Червоного Хреста. Загалом варто констатувати ґрунтовний підхід до підбору та опрацювання джерельного матеріалу.

У дисертації проаналізовано процес еволюції структур Червоного Хреста на території краю в Австро-Угорський період. Дисертант акцентує увагу на протиепідемічній роботі товариства наприкінці ХІХ ст. Детально розглянуто специфіку функціонування місцевої філії товариства – Галицького Червоного Хреста. О. Олійник детально розглядає механізм роботи товариства в період

Першої світової війни. В підрозділі 2.2. також підкреслюється вагома роль допомоги місцевого населення у забезпеченні структур Австрійського Червоного Хреста. З іншого боку, у підрозділі 2.3. при розгляді діяльності Російського Товариства Червоного Хреста автор відзначає, що попри значні ресурси, ця організація, через високу завантаженість залізниць та різні бюрократичні проблеми, часто не могла їх використати в повній мірі.

У цілому погоджуємось з твердженням О. В. Олійника про те, що виникнення відділів Австрійського Червоного Хреста та їхня подальша діяльність в Галичині, є частиною загальноєвропейського процесу розбудови організацій подібного типу.

У розділі 3 автор акцентує увагу на спробах розбудови національних товариств Червоного Хреста. В роботі детально розглядаються причини, які зумовили потребу у якнайшвидшому створенні Українського Червоного Хреста та складні умови в яких відбувався цей процес. Значну увагу дисертант надає висвітленню спроб УЧХ отримати закордонну підтримку у своїй діяльності та специфіці юридичного статусу цієї організації, її взаємодії з організацією Польського Червоного Хреста. Одне із провідних місць у процесі забезпечення діяльності УЧХ автор відводить благодійні активності місцевого населення.

Варто відзначити і те, що дисертант в підрозділах 3.1. і 3.2. також аналізує діяльність на тернах Галичини різних міжнародних структур Червоного Хреста у Міжвоєнний період. В дисертації звертається увага на скептичне, іноді навіть вороже, ставлення місцевого українського населення до діяльності Польського Червоного Хреста під час перебування краю в складі Другої Речі Посполитої та детально розглядаються причини такого сприйняття.

Особливості функціонування Червоного хреста в умовах бойових дій Другої світової війни (зокрема і підпілля та тиску з боку нацистської та комуністичної тоталітарних систем) проаналізовані в четвертому розділі дисертації. В процесі розгляду обставин відновлення діяльності Українського Червоного Хреста в 1941 р. відзначено значний вплив постаті митрополита Андрея Шептицького та греко-католицького духовенства Галичини в цілому на процес становлення і розгортання структур товариства в краї. Широко

висвітлені в дисертації заходи товариства організовані для надання допомоги військовополоненим червоноармійцям звільненим з німецьких таборів. Детально охарактеризовані і спроби надати допомогу бранцям які іще залишалися в полоні. В цьому контексті варто відзначити підняття автором малодослідженої в науковій літературі проблеми пошуку і надання опіки представниками УЧХ над полоненими-українцями що брали участь у бойових діях Другої світової війни у складі польської армії та червоноармійців, що були взяті в полон Угорськими та Румунськими військами.

В підрозділі 4.1. дисертант детально зупиняється на розгляді функціонування окремих локальних відділів УЧХ та випадках масової та індивідуальних пожертв на користь товариства в певних місцевостях Галичини. В цьому плані слід відзначити ґрунтовний підхід автора до підбору та аналізу великого масиву даних. Ми погоджуємось з твердженням автора, що така велика кількість свідчень в значній мірі підтверджує широку підтримку діяльності організації місцевим населенням.

Діяльність підпільного Українського Червоного Хреста (підрозділ 4.3.) в залежності від умов функціонування О. Олійник вважав доречним поділити на два етапи: період німецької і радянської окупації краю. Дисертант розлого характеризує роль Катерини Зарицької в створенні і розгортанні структури Червоного Хреста. Детально розглянуто обов'язки керівного складу та рядових членів організації. Особлива увага надана висвітленню специфічних умов підпілля, в яких представникам Червоного Хреста доводилось надавати допомогу хворим та пораненим повстанцям. Опіраючись на спогади членів організації та матеріали архівних справ автор подає широкий перелік відомостей з різних місцевостей Галичини, які свідчать про всю складність роботи членів організації.

Висвітлення головних напрямів роботи Радянського Червоного Хреста у підрозділі дисертації автор розпочинав з мало дослідженої проблеми функціонування цієї структури в 1939-1941 рр. Характеризуючи діяльність цієї організації О. В. Олійник, в першу чергу відзначає значну увагу цієї структури до кількісних показників роботи. Зокрема, дисертант підкреслює те, що

Червоний Хрест намагався залучити до своїх лав якнайбільше членів і відповідно отримати якнайбільше членських внесків. Автор стверджує, що ця організація була типовою радянською структурою, яка часто виконувала не притаманні для Червоного Хреста функції. О. В. Олійник висуває твердження про те, що товариство в значній мірі було інструментом радянзації краю і тому сприймалося значною частиною населення Галичини вороже.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну та практичну цінність проведених досліджень. Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було проаналізовано сучасні результати наукових студій. Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає встановленим вимогам МОН України.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. В дисертаційному дослідженні О. В. Олійника ознак академічної не доброчесності не виявлено.

Зауваження до дисертації. До дисертації є ряд зауважень та побажань дискусійного характеру:

1. В деяких підрозділах є певне зловживання цитатами. Зокрема це характерно для висвітлення діяльності Австрійського Червоного Хреста під час Першої світової війни та роботи Українського Червоного Хреста в період нацистської окупації.

2. На нашу думку, доречним було би більш детальне висвітлення взаємодії Червоного Хреста із церковними структурами, особливо враховуючи те, що дисертант наголошує на значному позитивному впливі духовенства на розгортання локальних відділів товариства у Галичині.

3. Крім того в підрозділі 4.2. варто більше уваги приділити питанню взаємодії підпільного Українського Червоного Хреста з місцевим населенням. На нашу думку, в порівнянні з іншими підрозділами дисертації ця проблема є менш деталізованою.

4. Уважаємо, що в підрозділі 3. 2 «Функціонування структур Червоного Хреста у Другій Речі Посполитій» напрошуються чіткіші аналогії з-поміж українськими і польськими чеснохрестськими організаціями.

Загалом дисертація Олійника Олега Васильовича «Діяльність Червоного Хреста у Галичині в I половині XX ст.» є самостійним дослідження автора, яке характеризується широкою джерельною базою, ретельним висвітлення різних аспектів проблеми та ґрунтовною аргументацією висловлених тверджень.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам.

Отже, дисертація Олійника Олега Васильовича на тему «Діяльність Червоного Хреста у Галичині в I половині XX ст.» є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною працею, має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вказана дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами)). На нашу думку, автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

кафедри історії України

і методики викладання історії

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

О. І. Єгрешій